

яке як додаткове покарання накладали за злочини проти родини і людяності. У великі свята злочинець, стоячи вцерковних дверях, прилюдно каявся за свою провину.

Як приватні покарання застосовувалися грошові виплати, розмір яких визначався залежно від стану скривдженого та наслідків злочину: головщина за вбивство (від 24 до 120 крб.), заплата за образу (від 4 до 60 крб.) [4, с. 232].

З поширенням російського законодавства, починаючи з середини XVIII ст., застосовуються заслання на каторгу. Спочатку заслання застосовувалося рідко, головним чином за злочин проти релігії. Згодом, за наказом царя до Сибіру стали висилатися й окремі неугідні високопоставлені чиновники української адміністрації, але їх становище відрізнялося від умов простих засланців. Гетьман Многогрішний з сім'єю і прибічниками був спочатку відправлений до Тобольська із зарахований на службу козаком, а потім у Селінгінському приписаний до "боярських дітей". Як воєвода, він разом з сином Петром придушив повстання східних бурят.

З встановленням в Росії абсолютної монархії цей вид покарань набуває широкого застосування і, навіть, введений в український збірник "Право..." 1743 р. Існувало тимчасове і довічне заслання. Найчастіше заслання застосовувалося до політичних противників царату (А. Войнаровський, П. Калнишевський та ін.).

Кримінальне право виходило з реальності покарання, тому вироки виконувалися, навіть, за відсутності злочинця (якщо він був втікачем). Одним з таких прикладів є повішання за наказом царя у Глухові опудала гетьмана Мазепи.

У зв'язку із широким застосуванням норм звичаєвого права окремі покарання мали архаїчний характер. Так, обвинувачення у чаклунстві каралося штрафом на користь церкви, накладанням церковної епітимії, відшкодуванням збитків (якщо вони були реальними) [2, с. 182].

Від покарання могли звільнитися (чи воно могло бути значно полегшено) розумове відсталі особи або ті, хто мав фізичні вади, а також особи похилого віку. Страта не застосовувалася до вагітних жінок, підлітків до 16 років, до літніх людей.

На остаточне рішення суду могла вплинути громадська думка. Цестосувалось, зокрема, суворих вироків щодо людей доброї слави. Так, відпокарання стратою на прохання полтавчан була звільнена відома народна піснярка Маруся Чурай, яка отруїла з ревнощів свого коханого.

Таким чином, без перебільшень можна стверджувати, що у досліджуваній період відбувається розвиток кримінального права Гетьманщини.

Література:

1. Гуржій О.І. Право в Українській козацькій державі (друга половина ХУІІ – ХУІІІ ст.). / О. І. Гуржій. – К.: Ін-т історії України АН України, 1994. – 47 с.
2. Заруба В.М. Історія держави і права України / В.М. Заруба. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
3. Захарченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Захарченко. – К.: Атіка, 2005. – 368 с.
4. Іванов В. М. Історія держави і права України / В. М. Іванов. - К.: КУП НАНУ, 2013. - 892 с.
5. Козаченко А. Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648 – 1657 роки) // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4. – С. 120 – 126.
6. Музиченко П. П. Історія держави і права України / П. П. Музиченко. - К.: Знання, 1999. - 661 с.
7. Терлюк І.Я. Історія держави і права України / І.Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.

Шапченко Т.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студентка V курсу історичного факультету

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ XIX СТ.

XIX століття було складним періодом в історії України. Це час нових ідей, політичних переворотів та суспільних реформ. У цей період Україна перебувала під владою двох імперій: Російської та Австро-Угорської. Можна сказати, що українці опинилися по різні сторони барикад, що в свою чергу, значно відбилося на розвитку політичних ідей.

Питання характеристики основних ідей Української суспільно-політичної думки XIX ст. підіймаються в роботах О.Ф. Скакун, М.П. Бойко, особливої уваги заслуговують праці вчених: А.М. Круглашов, В.Г. Сокурєнко, А. Андрусак, В. Андрущенко.

Метою даної роботи є дослідження дослідити основні тенденції політичної думки в Україні XIX століття. Виявити їх вплив на діяльність Михайла Драгоманова, та розглянути його політичні погляди.

Перші таємні товариства на українських землях мали форму модних, на той час, масонських лож. Вони виникли в Києві, Одесі, Полтаві, Житомирі, Кам'янці-Подільському та Вишнівці. Серед їхніх членів були такі відомі українські діячі, як Іван Котляревський, Василь Капніст, Василь Лукашевич, а також пізніші лідери декабристського руху Павло Пестель, Михайло Орлов і Михайло Бестужев-Рюмін. Однією з цілей, яку ставили перед собою організатори перших таємних товариств, було залучення місцевого дворянства до опозиційного всеросійського руху. Українські дворяни-масони не формулювали спеціально національних вимог; чи не єдиним винятком був Василь Лукашевич (член київської масонської ложі «З'єднаних слов'ян»), який виступав за від'єднання українських земель від Росії і прилучення її до Польщі. Цілком інше національно-політичне спрямування мали ложі, які діяли на Правобережжі. Їхніми членами були польські шляхтичі, які не були пов'язані з російським масонським рухом. Своєю головною політичною метою ці ложі вважали відновлення Речі Посполитої в межах 1772 р.

Для масонів характерним було заперечення насильства як засобу суспільних перетворень і принцип морального самовдосконалення особи, як єдиного правильного шляху до утвердження ідеалів свободи, рівності й братерства. Своєю остаточною метою масони декларували об'єднання всіх народів світу в «розумне суспільство, кожний член якого робить свій внесок, щоб воно було корисним і приємним для всіх». Поміркований демократизм ідеалів масонського руху радикалізувався потребами визвольної боротьби та усунення національного гноблення. Передумовою успіху масони вважали поєднання із визвольними рухами інших слов'янських народів як Російської, так і Австрійської імперій. Найвиразніше українська національно-політична спрямованість проглядалася у діяльності полтавської масонської ложі «Любов до істини», яку в 1818 р. заснували місцеві урядовці і поміщики, зокрема, такі українські діячі, як Іван Котляревський, Семен Кочубей, Григорій Тарновський, Сергій Петровський, Григорій Богаєвський. Вона налічувала 23 особи, а очолював її Михайло Новиков – керівник губернської канцелярії й небіж відомого російського масона-просвітителя Миколи Новікова. Найбільший інтерес члени цієї ложі виявляли до історичного минулого українських земель, хоча чіткої програми щодо влаштування її майбутнього не виробили. Вони турбувалися переважно про піднесення політичної свідомості українського дворянства. Однак у 1819 р. діяльність полтавської ложі була заборонена особистим розпорядженням царя Олександра I. У 1822 р. він же видав указ про повну заборону діяльності масонських організацій на всій території Російської імперії. На цей момент чимало учасників масонського руху дійшли висновку про необхідність глибшої конспірації й конкретизації свого ставлення щодо українського питання.

Разом із національно свідомими учасниками закритої полтавської ложі один із її найактивніших діячів, В. Лукашевич організував 1821 р. таємне Малоросійське товариство. На відміну від масонських лож, це вже була громадсько-політична організація. Її керівники ставили собі за мету провадити просвітницьку діяльність серед народу, підносити його

освітньо-культурний та політичний рівень, згуртовувати прихильників ідей ліквідації кріпацтва й обмеження влади царського самодержавства. Стосовно українського національного питання висувалося програмне завдання будь-яким способом домогтися державної незалежності українського народу (допускалося під протекторатом відновленої Польської держави). Для піднесення української національної самосвідомості пропагувалося козацьке минуле, державницькі традиції тощо. Через репресивно-каральні заходи владних установ Малоросійське товариство не зуміло розгорнути практичну діяльність й втілювати у життя свої програмні положення.

Із масонського руху виплила діяльність різних таємних дворянських організацій, які склалися переважно з кадрових офіцерів. Цей новий революційний рух в історичній літературі згодом став іменуватися «декабристським»[1]. Декабристський рух в Україні мав певні специфічні риси, які відрізняли його від руху в Росії. Найвиразніше це проявлялось у діяльності Товариства об'єднаних слов'ян, в його панславістських ідеях. Програма товариства ставила за мету не лише знищення самодержавства і кріпацтва, а й утворення федерації слов'янських демократичних республік. Висунута ними ідея федеративної слов'янської держави знайшла своє продовження у політичних програмах наступних діячів національно-визвольного руху, зокрема в Кирило - Мефодіївському братстві[2].

Воно об'єднало прогресивну українську еліту. Серед засновників братства виділялися М. Костомаров, М. Гулак, П. Куліш, П. Маркевич, В. Білозерський. Пізніше до товариства приєднався Тарас Шевченко.

Головними ідеями кирило-мефодіївців стали безнаціональний політичний радикалізм і безполітичний етнографічний слов'янський націоналізм. Метою братчиків було визволення слов'янських народів і об'єднання їх у федеративній державі на принципах демократизму і республіканства. Обов'язковими завданнями братчики вважали ліквідацію кріпосництва, самодержавства, а також – освіту народу і мирну проповідь християнських ідеалів. Програма кирило-мефодіївців передбачала досягнення Україною державної незалежності з демократичним ладом на зразок США або Французької Республіки. Але спочатку всі слов'янські народи повинні були об'єднатися в союз (федерацію), який базувався б на принципах рівності всіх республік, що входять до його складу. Кожна з них користується правом суверенітету і самоуправління, має всенародно обрані органи законодавчої (сейм) та виконавчої (президент) влади.

Головним положенням ідеології кирило-мефодіївців був панславізм – культурна і політична течія, в основі якої лежать уявлення про етнічну і мовну спорідненість слов'ян, необхідність їх об'єднання в політичну спільноту. Серед керівників товариства не було єдності в поглядах на засоби здійснення програми, що спричинило розкол (не організаційний, а ідейний) на два крила. Помірковано-ліберальна течія виступала за здійснення реформ. Радикальні демократи висловлювалися за революційні методи боротьби, народне повстання, установа республіки, знищення царської родини і т.п.[3]

Кирило-Мефодіївському товариству вдалося проіснувати трохи більше року. Через донос студента О. Петрова, поданий 3 березня 1847 р. попечителю Київського навчального округу проти «братчиків» були вжиті репресивні заходи. Одразу було видано розпорядження про арешт членів таємної організації і доставку їх у Санкт-Петербург для допитів.

В другій частині заданої теми, говориться про вплив основних тенденції Української суспільно-політичної думки ХІХст. на погляди Михайла Драгоманова, що ж до цього то, діяльність М.П. Драгоманова припадає на 60–90-ті роки ХІХ ст. М.П. Драгоманов був не тільки свідком, а й активним діячем соціальних процесів в Україні другої половини ХІХ. Саме йому судилося відіграти в соціальному і духовному розвитку українського народу чи не найпомітнішу роль у той період, коли титанічна революційна діяльність одного генія України – Тараса Шевченка – вже закінчилась, а другого – Івана Франка – ще тільки-но розпочалась. Беззаперечним є факт, що в історії передової суспільно-політичної думки в Україні після смерті Т.Г. Шевченка і до появи наприкінці 70-х років програмних статей І. Франка з питань соціології, історії і літературної критики провідне місце належить по праву Михайлу Драгоманову. Ще із

студентських років М. Драгоманов знаходився у вирі суспільно-політичних подій. Він сміливо виступив на захист прогресивних педагогічних реформ попечителя київського учбового округу М. Пирогова з осудом урядових санкцій проти вченого. Ще чіткіше визначились політичні настрої М. Драгоманова, їхня національна й політична зорієнтованість під час перепоховання Т. Шевченка, коли він заявив над труною Кобзаря: кожен, хто стає на службу уярмленому народу, свідомо надіває терновий вінець. Це стало своєрідним девізом та осмисленим життєвим вибором і самого М. Драгоманова. Політичний радикалізм і національно-українська заангажованість посилювались у ході його практичної роботи та наростання урядових репресій проти найневинніших форм прояву національної свідомості. М. Драгоманов особливо рішуче виступав проти системи терору, що звужувала політичну боротьбу з особами, а не з певним існуючим ладом, і, пророкував він, легко може перерости в державний тероризм. Як політичний лідер, він мав і багато ворогів, і багато прихильників. Володів різким словом і нещадно ставився до непродуманих і неоправданих дій. Не підлягає сумніву, що він мав критичний і творчий розум, поєднаний з відвагою мислителя і політичного діяча, відвагою, яка дозволяла йому торувати власні шляхи [4].

Можна сказати, що поступовий розпад і гостра криза феодално-кріпосницьких відносин в Україні та в усій Росії зумовили значне піднесення суспільно-політичної думки, лейтмотивом, якої було звільнення українського народу від гніту. Як ми бачимо з досвіду Кирило-Мефодіївського товариства, хтось був більш ліберальним у поглядах, інші були прихильниками радикальних засобів, так чи інакше, ми знаємо історію, і знаємо, що за ХІХ століттям прийде ХХ-те, і Україна опиниться в «пазурах» Радянського Союзу. Та, щоб не було суспільна думка, мала тоді, і має зараз колосальне значення. Вона об'єднує народ, ворог може захопити територію, та не може захопити серця.

Досліджуючи погляди Михайла Драгоманова, можна виявити що центральне місце в них посідає ідея поступу: вищого ступеня соціальної справедливості та духовної культури. Обґрунтування її вчений вважав найважливішим досягненням європейської науки.

Література:

1. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянщині в першій половині і середині ХІХ ст. [Електронний ресурс] // Історія України наприкінці ХVІІІ - на початку ХХ ст. Режим доступу: <http://zno.academia.in.ua> - Назва з екрану.
2. М. В. Нечкіна. Декабристи. М., «Наука», 1982, с. 100–101
3. Історія України/ Компаративні нариси./ О.А. Білоусько, А.М. Киридон, П.В. Киридон, П.А. Кравченко. – К.: АСМІ, 2002.
4. Н.М. Мислович, ст. викладач кафедри української мови, літератури та культури [Електронний ресурс] Михайло Петрович – учений, політик, публіцист. До 170-річчя від дня народження. Режим доступу: <http://kpi.ua>
5. А. Круглашов Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова/Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича–Чернівці -"Прут", 2000.

Яріш К.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

*студентка V курсу психолого-педагогічного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ, СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ АДМІНІСТРУВАННЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Питання належного функціонування судової системи слід розглядати не лише з позиції її правової регламентації організації й функціонування, а й через аналіз управлінських процесів, що протікають у ній, і мають не менше значення [1, с. 117].

Однак для розуміння зазначених процесів необхідно визначитися з ключовим поняттями, які застосовуються при здійсненні адміністрування у судовій системі нашої країни.